

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI RAHBARLARINING
BOSHQARUV FAOLIYATI SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA STRATEGIYANING AHAMIYATI

Bo'ronboyeva Xushriyo Toshkenboyevna

Toshkent viloyati Pedagogik mahorat markazi
metodisti, Oriental universiteti Magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari rahbarlarining boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirishda strategiyaning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: strategiya, maktab, maqsad, samaradorlik, boshqaruv.

Strategiya [strategos] grekcha so'z bo'lib, o'zbek tilida "general san'ati" degan ma'noni anglatadi. O'zbek tilining izohli lug'atida ham mazkur atama urish olib borish san'ati, ijtimoiy-siyosiy kurashga rahbarlik qilish san'ati va ilmi ma'nolarida talqin etilgan. Strategiya so'zi bugungi kunda biron-bir faoliyatga rahbarlik qilish, korxona yoki muassasalar faoliyatini boshqarishda istiqbolni oldindan belgilash, shuningdek, maqsadga erishish natijalarini oldindan aniqlash va nazorat qilish yo'nalishida keng qo'llanilmoqda. Mazkur so'zdan strategik reja, strategik rejalashtirish, boshqaruv strategiyasi, strategik boshqaruv kabi tushunchalar kelib chiqqan bo'lib, bu tushunchalarning har biri o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra ta'lim muassasalarini boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Strategik reja – bu muassasada ta'lim tizimini rivojlantirish, tarbiya-jarayonida ko'zlangan maqsadga erishish – raqobatbardosh bitiruvchilar tayyorlash yo'nalishida uzoq muddatlarga mo'ljallangan vazifalarni o'z ichiga olgan dastur bo'lib, u ta'lim

muassasasining hamda rahbar-xodimlarning yillik va joriy rejalari uchun asos sifatida xizmat qiladi.

Strategik rejalashtirish. Ta'lim muassasasining maqsadlaridan kelib chiqib amalga oshirish zarur bo'lgan vazifalarni belgilash, mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun boshqaruv funksiyalari, metodlari hamda maqsadlarini aniqlash va amalga oshirish yuzasidan strategik rejalar ishlab chiqish jarayoni bo'lib, bunda maqsad va vazifalarning ilmiy asoslanganligi, belgilangan muddatlarning aniqligi, va obyektivligi, ijrochilarning bilimi va kasb mahorati, tashqi muhit ta'siri, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi, muassasa imkoniyatlari, shuningdek, boshqaruv strategiyasi, ya'ni strategiyani amalga oshirishni boshqarish yo'nalishlari o'rganilib tahlil qilinadi.

Boshqaruv strategiyasi. Ko'zlangan maqsadlarga erishishda ta'lim muassasasi faoliyatini takomillashtirish, pedagogik xodimlar faoliyatini muvofiqlashtirish, strategik reja asosida faoliyatni tashkil etish va boshqarish yo'nalishida asosan boshqaruvning ikki xil turini nazarda tutadi. Strategik boshqaruv va konyukturaviy boshqaruv. Amaliy faoliyatda u yoki bu boshqaruv yo'nalishining ustunligi tashkiliy tizimning yangilik darajasi ko'rsatgichlari bilan belgilanadi.

Strategik boshqaruv – bu ta'lim muassasasining strategik maqsadi yo'nalishida muassasa imkoniyatlarini pedagogik xodimlarning umumiy manfaatlari bilan muvofiqlashtirishni nazarda tutuvchi uzoq muddatga tuzilgan dastur, reja va loyihalar asosida boshqarishdir. Strategik boshqaruv odatda, mazkur tizim boshqaruv madaniyatining yuqori darajasini belgilovchi keng innovatsion dasturlarni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

Konyukturaviy boshqaruv – ma'lum bir davrda muassasaning iqtisodiy holatini tavsiflovchi belgilar majmuasi bilan bog'liq bo'ladi.

Boshqaruv strategiyasi quyidagi turlarga bo'linadi:

Maxsus strategiya – ta’lim muassasasida ta’lim jarayoni samaradorligining pasayib ketishini, o’quvchilarning o’zlashtirish darajasining DTS talablari darajasidan tushib ketmasligini, shuningdek, tajribali, bilimli, o’z kasbining fidoyilari bo’lgan pedagoglarning ta’lim muassasasidan ketib qolishlarining oldini olish maqsadida uzoq muddatga tuziladi.

Funksional strategiya – ta’lim muassasasining ta’lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari, bo’limlari, jamoaviy boshqaruv organlari va ma’muriyat hamda jamoatchilik tashkilotlari oldidagi vazifalarni amalga oshirish usullarini o’z ichiga olgan ishchi strategiya hisoblanadi.

Mujassamlashtirilgan strategiya – ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etishning barcha yo’nalishlarini qamrab olgan hamda ta’lim muassasasining yaxlit faoliyatini o’zida jamlagan mo’ljaldir.

Diversifikatsiyalashgan strategiya – ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, iqtidorli o’quvchilarni aniqlash va ularni o’qitishda tabaqalashtirilgan yondashuvlarni joriy etish asosida o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatgichlarini ko’tarish, maktab bitiruvchilari o’rtasida raqobatbardosh, xorijiy tillarni biladigan, bilimli, keng dunyoqarashga ega bo’lgan bitiruvchilar sonini ko’paytirishga qaratilgan vazifalarni amalga oshirish yo’llarini ifodalaydi.

Shuningdek, strategiya aniq maqsad asosida belgilanishi zarur. Maqsadlarni ta’riflash jarayonida ziddiyatdan muammoni anglab yetish va keyinchalik qonun ijodkorligi hujjatlari sari rivojlanish mantig’i bo’yicha to’g’ri yo’ldan borayotgandek tuyuladi. Qonun ijodkorligi loyihasida maqsad qayd etiladi. Biroq maqsad keng ko’lamli bo’lgani bilan, ko’pincha unga erishishning bosqichma-bosqich jarayonida kutilmaganda paydo bo’ladigan bevosita va bilvosita oqibatlar chuqur ishlab chiqilmagan bo’ladi.

Maqsad – istalayotgan natijaning har qanday qiyofasi emas, balki muayyan talablarni qondiradiga qiyofasidir.

Maqsad – subyekt u yoki bu bajarish asnosida subyekt erishishga intilayotgan natija obrazi. Biroq shunday obrazlarning hammasi ham maqsad bo‘lavermaydi. Yuqorida aytilganidek maqsad istalgan narsaning obrazigina emas (bu o‘rinda, ajoyib orzular, amalga oshmaydigan loyihalar va b. o‘xshab ketadi), balki u, birinchidan, etishish vaqti qayd etilgan; ikkinchidan, tashkilotning ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos bo‘lgan; uchinchidan, subyektni shu maqsadga erishishga harakat qilishga undaydigan; to‘rtinchidan, operatsional aniqlangan (nazorat qilinadigan) natija obrazidir.

Ta’lim maqsadlarini qo‘yishda (va baholashda) quyidagi talablarni hisobga olish tavsiya etiladi:

1. Maqsadlar qo‘yishning bosh asoslari, bir tomondan, mavjud ehtiyoj va muammolarning tahlili bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ilk imkoniyatlar, mablag‘lar, resurslar tahlilidir.
2. Maqsadlar dolzarb, ya’ni ko‘proq ega muammolarga javob bera oladigan bo‘lishi kerak.
3. Maqsadlar tig‘iz, biroq haqqoniy bo‘lishi lozim. Ya’ni ta’lim oluvchilar rivojlanadigan hududida yaqin joylashgani ma’qul.
4. Maqsadlar shunchalik darajada aniq tavsiflanishi kerakki (xohlanayotgan natija darajasini va uning erishiladigan muddatini belgilashni ham qo‘shgan holda), ularga erishmoq mumkinligiga ishonch hosil qilishga imkon bo‘lsin.
5. Maqsad undovchi, rag‘batlantiruvchi, chorlovchi xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak.
6. Maqsadlar TM tayanch qadriyatlari va uning missiyasiga muvofiq bo‘lishi lozim.
7. Maqsad barcha ishtirokchilarga ma’lum va tushunarli bo‘lmog‘i zarur.
8. Aniq xususiy maqsadlar yirikroq va uzoq muddatli mo‘ljallar hamda intilishlarga bo‘ysunishi kerak.

Mamlakat darajasida qulay ta’lim siyosati va izchil boshqaruv muhim ekanligini inobatga olib aytish mumkinki, ta’lim siyosatini belgilovchi davlat organlari hamda islohatlarni amalga oshiradigan maktab direktorlari va o‘qituvchilar “biz hozir qayerdamiz?”, “qayerda bo‘lishni xohlaymiz?” va “u yerga qanday boramiz?” kabi

savollarga javob topishlari kerak. Birinchi haqiqiy savol, albatta, “biz qayerda bo‘lishni xohlaymiz?” Bu yerda biz o‘z maqsadlarimizni, xavf-xatarlarni, strategik tashabbuslarga resurslarni taqsimlashni va hokazolarni muhokama qilamiz va hal qilamiz. Bularning barchasi xodimlar tashkilotning strategik maqsadlari to‘g‘risida qanday fikrda ekanligiga va ular o‘zi uchun foydali bo‘lgan samaradorlikka erishishlarini sezishlariga bog‘liq. Bunda maktab ta’limini boshqarish strategiyasini ishlab chiqishda pedagog xodimlarning ishtiroki ta’minlanishi, strategiya butun jamoaniki ekanligini barcha his qilishi va ushbu strategiyani amalga oshirishda xodimlar o‘zini mas’ul deb hisoblashi muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlar hisobga olinib, maktablar faoliyatini takomillashtirish umumiy strategiya asosida amalga oshirilish maqsadga muvofiq. Asosiy e’tiborni shaxsdan kontsepsiyani o‘zgartirishga, o‘quvchilarning yutuqlarini baholashdan maktabning umumiy natijalarini baholashga yo‘naltirish; o‘zgarishlar subyekti sifatida o‘qituvchilardan maktab rahbarlariga e’tibor qaratish lozim. PISA xalqaro tadqiqotlarida ham shu jihatga alohida dolzarb muammo sifatida e’tibor berilgan. Unga ko‘ra, ta’lim islohatlarini amalga oshirishda maktab rahbarlarining tajribasiga suyanish va ularni yuqori darajadagi ta’lim siyosati va amaliyotini ishlab chiqishga jalb etish lozim. Bu ijtimoiy o‘zgarishlarga samimiy munosabatda bo‘ladigan siyosatni belgilashda ijodiy yondashadigan hamda samarador islohatlarni amalga oshirish uchun o‘zlari qozongan ishonchdan foydalana oladigan liderlar talab etiladi.

Samarali boshqaruv strategiyasi menejerga maktabni barcha fanlar bo‘yicha rivojlantirishga yordam beradigan usullarni ishlab chiqishga imkon berishini va ta’lim sifatini oshirishga erishishini hamda shu bilan birga har bir maktabda xodimlar, ota-onalar va mahalliy hamjamiyatga taqdim etilishi kerak bo‘lgan tayyor strategiya bo‘lishi shart. Shuningdek, strategik yetakchilik quyidagi 4 ta asosiy savolga javob berishi kerak:

1. Aniq maqsad qo‘yish.
2. Maqsadga erishish uchun xodimlar bosib o‘tadigan yo‘lni loyihalash.

3. Maqsadga qachon va qaysi vaqtda erishish kerakligini belgilab olish.

4. Maqsadning qayerdaligini va joylashuv o‘rnini bilish.

Bundan xulosa chiqarish mumkinki, maktab ta’limini strategiya asosida boshqarishda aniq maqsad qo‘ya olish samaradorlikni kafolatlovchi muhim omildir. Boshqaruv tizimining har bir pog‘onasida turga rahbarlar o‘z vakolatlari doirasidan kelib chiqib, oldida turga aniq maqsadlarni yaxshi anglashi kerak.

Maqsad – bu vaqtning aniq belgilangan davrida ta’lim muassasasi real erishishi mumkin bo‘lgan, istalgan natijaning muayyan, sifatli, ayrim hollarda esa sipolik bilan miqdoriy tavsiflangan qiyofasidir.

Har qanday maqsad besh asosiy jihatga ega bo‘lishi kerak:

1. Mukammal mazmunga, ya’ni natijaning barcha tavsiflarining aniq-ravshanligi.
2. Nazoratlilik.
3. Vaqt (muhlat)ning belgilanganligi.
4. Reallik (imkoniyatga muvofiqligi).
5. Asoslanganlik.

Ririvojlanishning harakat dasturini ishlab chiqishda quyidagi savollarga javob topish lozim bo‘ladi. “Nima?”, “Qachon?”, “Qanday?”, “Nima uchun?”, “Qancha?”, “Kim?”, “Qayerda?”. Agar ushbu savollarni izohlaydigan bo‘lsak, “Nima?” – bu maqsad, uni aniqlab olish zarur. Maqsadga qachon, qanday erishish mumkinligini rejalstirish, nima uchun shu maqsadga erishmoqchi ekanligini anglash, erishmoqchi bo‘lgan maqsadning qancha ekanligini, unga erishganligini o‘lchay olish va maqsad haqida, uning turgan joyi to‘g‘risida tasavvurga ega bo‘lish muhim. Chunki ushbu savollarga javob topmasdan turib muvaffaqiyatga erishishning imkoni bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Djurayev R.X. Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti. Toshkent. “VORIS-NASHRIYOT” 2006. – 119-122 b.
2. Qurbonov Sh, Seytxalilov E. Ta’lim sifatini boshqarish. T.: “Turon-Iqbol”: 2006 – 308 b
3. Po‘latov Sh. Talim menejmenti yoxud ta’lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarish strategiyasi. “Yosh kuch”. Toshkent – 2019. – 56 b.